

En intagen i häkte har fått sova på en madrass på golvet. Även uttalanden kring Kriminalvårdens föreskrifter om utrustningen i en häktescell

Beslutet i korthet: Ett häkte får kritik för att en dubbelbelagd cell inte har haft två sängar samt för att anmälaren och en annan intagen fått turas om att sova på en madrass på golvet.

I 1 kap. 17 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd (KVFS 2011:2) om häkte anges att det inte behöver finnas en säng i en intagens bostadsrum om det saknas ordinarie bostadsrum på grund av platsbrist. JO konstaterar att föreskriften står i strid med den överordnade förordningen (2014:1108) om utformningen av häkten och polisarrester. Därmed har Kriminalvården enligt JO överträtt sin föreskriftsrätt, och JO uttalar att föreskrifterna snarast behöver ändras.

Anmälan

I en anmälan och en kompletterande skrivelse som kom in till JO i juni 2022 framförde AA klagomål mot Kriminalvården, häktet Växjö. AA anförde i huvudsak följande.

Han delar en cell, som är avsedd för endast en person, med en annan intagen och är tvungen att sova på golvet. Han är sjuk och det är inte tillräckligt med luft i cellen, som är ca 4,5 kvadratmeter.

Utredning

Inledningsvis begärde JO in och granskade placeringsbeslut samt övrig dokumentation om placering och dubbelbeläggning när det gäller AA. Muntliga upplysningar hämtades även in från häktet Växjö. Av uppgifterna framgick i huvudsak att AA den 30 maj–9 juni 2022 hade varit placerad i en dubbelbelagd cell och att den var 7,8 kvadratmeter exklusive toalett. I cellen fanns en säng och en madrass som de intagna hade turats om att sova på.

Därefter begärde JO att Kriminalvården skulle yttra sig över det som AA fört fram i sin anmälan om att han hade fått sova på golvet. Remissvaret skulle också belysa hur bestämmelsen i 1 kap. 17 § andra stycket Kriminalvårdens

föreskrifter och allmänna råd (KVFS 2011:2) om häkte – där det framgår att det inte behöver finnas en säng i en intagens bostadsrum om det saknas ordinarie bostadsrum på grund av platsbrist – förhåller sig till 3 § andra stycket förordningen (2014:1108) om utformningen av häkten och polisarrester.

I sitt remissvar anförde Kriminalvården genom rättschefen i huvudsak följande:

Utredning

Uppgifter om sakförhållandena har hämtats in från Kriminalvårdens region Öst, som i sin tur inhämtat uppgifter från häktet Växjö genom kriminalvårdschefen. Sammanfattningsvis har följande framkommit.

AA var placerad i rum med annan intagen i häktet Växjö från den 30 maj 2022 till den 9 juni 2022. Under perioden AA var placerad i rum med annan intagen hade Kriminalvården nationellt ett mycket ansträngt beläggningsläge vad gäller häktesplatser. För att beläggningsen i häkte ska bli så jämn som möjlig har Kriminalvården sedan en längre tid tillbaka arbetat med en s.k. häktes-samordning i en strävan att fördela belastningen jämt såväl nationellt, regionalt som lokalt. Beslut om dubbelbeläggning rörande AA fattades den 30 maj 2022. Detta på grund av att beläggning i häktet Växjö hade nått en kritisk nivå för vad häktet kunde hantera. Beläggningsen i häktet var denna dag 119 %. Inför beslut om dubbelbeläggning behöver flera olika aspekter beaktas. Säkerhetsläget kring klienten gör att häktet i första hand behöver ta hänsyn till individuell lämplighet, där kön primärt beaktas därefter aktuella klienters säkerhetsnivå. Under perioden AA var placerad i samma rum som en annan intagen arbetade häktet varje dag aktivt, tillsammans med häktessamordningen, för att förflytta klienter såväl inom regionens häkten som nationellt för att kunna hantera beläggningsläget. Detta fick till följd att häktet Växjös beläggning fluktuerade under aktuell tidsperiod. Den 1 juni 2022 var beläggning i häktet 125 %, den 3 juni 2022 106 % och den 7 juni 2022 114 %.

Samtliga bostadsrum vid häktet Växjö har egen toalett och är minst 7,8 kvadratmeter exklusive toalett och minst 8,8 kvadratmeter inklusive toalett. AA var dubbelbelagd i ett bostadsrum, av normalstorlek, där golvytan uppgår till 7,8 kvadratmeter exklusive toalett. Bostadsrummet var utrustat med bl.a. en fast säng och en madrass. Under perioden AA var placerad i samma rum som en annan intagen följdes dubbelbeläggningsen vid ett flertal tillfällen upp och justerades. Dock gjordes bedömningen att AA fortsatt skulle vara placerad i samma rum som en annan intagen eftersom häktet bedömde att AA och den klient han var placerad ihop med var mest lämpade för denna placering.

Häktet Växjö har ett bostadsrum som är förberett för att två klienter ska kunna vara placerade i ett och samma rum som är utrustat med två sängar, detta bostadsrum finns på häktets restriktionsavdelning. För att provisoriskt kunna fatta beslut om att placera två klienter i samma rum i flera av bostadsrummen på häktet utrustades bostadsrummen initialt med extrasängar. Dessa sängar höll emellertid inte varför klienter under en tid hänvisades till att sova på madrass som placerades på golvet. I dagsläget har häktet köpt in uppblåsbara madrasser som en vanlig madrass kan placeras ovanpå för att komma upp i höjd. Häktet Växjö kommer inom kort, under hösten 2022, öppna fler beredningsplatser i rum som är utrustade med våningssängar som kommer reducera behovet av provisorisk dubbelbeläggning.

Rättslig reglering m.m.

I 1 kap. 4 § häkteslagen (2010:611), HäL, anges att varje intagen ska bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet.

Av 1 kap. 5 § HäL framgår att verkställigheten ska utformas så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas. I den utsträckning det är lämpligt och

den intagne samtycker till det, ska åtgärder vidtas för att ge honom eller henne det stöd och den hjälp som behövs.

Enligt 2 kap. 1 § första stycket HåL har en intagen rätt att placeras i enrum. Av andra stycket i samma paragraf framgår att två eller flera intagna får placeras i samma rum om det är nödvändigt av utrymmesskäl eller någon annan särskild anledning.

I 2 kap. 5 § HåL anges att en intagen ska ges möjlighet att dagtid vistas tillsammans med andra intagna (gemensamhet), om inte 1. den intagne är placerad i en annan förvaringslokal än i ett häkte och lokalförhållandena inte tillåter gemensamhet, 2. det av säkerhetsskäl är nödvändigt att hålla den intagne avskild från andra intagna, eller 3. det är nödvändigt för att genomföra en kroppsbesiktning.

Av 2 § första stycket förordningen (2014:1108) om utformningen av häkten och polisarrester framgår att ett förvaringsrum ska ha en golvyta på minst 6 kvadratmeter. Rummets kubikinnehåll ska vara minst 15 kubikmeter och rumshöjden minst 2,40 meter. Rummet ska vara försett med fönster så att det får tillräckligt med dagsljus.

I 3 § första stycket förordningen om utformningen av häkten och polisarrester anges att ett förvaringsrum ska vara ändamålsenligt utrustat för den intagnes behov. I andra stycket i samma paragraf anges att i ett förvaringsrum ska det finnas stol, bord, säng och utrymme för förvaring av tillhörigheter. Rummet ska också ha ett signalsystem för att påkalla uppmärksamhet. I anslutning till rummet ska det finnas handfat och toalett. I tredje stycket anges att rum som används till förvaring av berusade, våldsamma eller sjuka personer får ha annan lämplig inredning.

Av 1 kap. 17 § första stycket Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om häkte (KVFS 2011:2), FARK Häkte, framgår att det i en intagens bostadsrum ska finnas stol, bord, skåp eller hylla, säng, bäddutrustning, spegel, anslagstavla, mugg, väckarklocka, radio, TV samt anordning som gör att den intagne själv kan reglera inflödet av dagsljus. I andra stycket i samma paragraf framgår följande. Första stycket gäller inte om annat följer av ett beslut om restriktioner, om det finns risk för att den intagne allvarligt skadar sig själv eller annan eller gör sig skyldig till skadegörelse, om det saknas ordinarie bostadsrum på grund av platsbrist eller när det finns behov av att göra tillfälliga omplaceringar i syfte att upprätthålla ordning och säkerhet. Så långt det är möjligt utifrån ordnings- och säkerhetsskäl ska bostadsrummet i dessa fall förses med sådant som enligt första stycket ska finnas i en intagens bostadsrum.

Av Kriminalvårdens anvisningar för dubbelbeläggning i anstalt och i häkte (2020:8) framgår bl.a. följande. Med dubbelbeläggning avses att två (2) intagna vistas i ett och samma bostadsrum i anslutning till dygnsvilan. Dubbelbeläggning kan i undantagsfall ske i ett bostadsrum med en golvyta på mellan 6–8 kvadratmeter, exklusive toalettutrymme (provisorisk dubbelbeläggning). Vid provisorisk dubbelbeläggning ska den intagne vid varje givet tillfälle ha en personlig sovplats i rummet, dvs. en säng. Den totala rumsytan ska även vara tillräckligt stor för att möjliggöra obehindrade förflyttningar mellan möbler, och det är om möjligt därmed lämpligt att utrusta bostadsrummet med våningssäng. Utgångspunkten vid provisorisk dubbelbeläggning är dessutom att sådan placering endast ska ske under en begränsad tidsperiod, normalt inte längre än fjorton (14) dagar. Därefter bör den intagne ges möjlighet att vara placerad i enrum, eller ett större dubbelbeläggningsrum, under en i vart fall lika lång tidsperiod (rotation).

Kriminalvårdens bedömning

Kriminalvården har ett mycket ansträngt beläggningsläge vid alla verksamhetsställen, så även på häktet i Växjö. Det framgår att häktet har arbetat aktivt tillsammans med häktessamordningen för att förflytta klienter såväl inom

regionens häkten som nationellt. Det arbetet har utförts dels för att kunna hantera beläggningsläget, dels för att inte ha klienter placerade i provisoriska dubbelbeläggningsrum som inte är korrekt utrustade.

Det framgår vidare att häktet ansträngt sig för att få fram sängar för att undvika att klienter ska behöva sova på en madrass direkt på golvet. Sängarna som köpts in har dock gått sönder men häktet har emellertid arbetat vidare för att hantera den uppkomna situationen på andra sätt. Det är emellertid ostridigt att AA, trots alla ansträngningar som gjorts av häktet, under perioden den 30 maj till den 9 juni 2022 har fått dela rum med en annan intagen och att det då endast funnits en säng i rummet. AA har därför med den andra intagne fått turas om att sova i sängen och på madrass på golvet, se även vad som anges i den tjänsteanteckning som bifogats JO-remissen. Häktet har således inte kunnat erbjuda AA en egen sovplats i en säng, vilket är beklagligt. Häktet Växjö arbetar dock för att under hösten 2022 öppna upp fler beredskapsplatser som kommer vara utrustade med våningssängar.

Kriminalvården anser att det även när ett rum delas av två intagna alltid ska finnas en säng per intagen, vilket bl.a. framgår av vad som ovan återgivits av myndighetens anvisningar om dubbelbeläggning. Myndigheten noterar dock att det i FARK Häkte finns ett behov av att förtydliga detta.

Rummet AA har delat har varit 8,8 kvadratmeter inklusive toalett, vad AA anför om rummet endast varit 4,5 meter stämmer alltså inte. Europarådets kommitté mot tortyr (CPT) har regelmässigt gjort uttalanden som tyder på att det är acceptabelt att dubbelbelägga celler med en golvyta om åtta kvadratmeter¹. JO har uttalat att i de fall intagna i häkte och anstalt delar celler med en golvyta som understiger tio kvadratmeter (exklusive toalettutrymme) bör det bara förekomma i undantagsfall, och endast för en ytterst begränsad period efter bedömning i det enskilda fallet.²

Det rum som delats av AA och en annan intagen är endast avsett för provisorisk dubbelbeläggning, och det är inte ett rum som är tänkt att under längre perioder användas av två personer. Den längsta tid ett sådant rum bör delas av samma intagna bör enligt Kriminalvårdens anvisning inte överstiga två veckor. Beslutet att placera AA i samma rum som annan intagen har följts upp vid ett flertal tillfällen. Bedömningen har gjorts att AA fortsatt ska vara placerad i samma rum som en annan intagen eftersom häktet bedömde att AA och den klient han var placerad ihop med var mest lämpade för denna placering. Bedömning har alltså gjorts i det enskilda fallet. AA har varit placerad i ett rum avsett för provisorisk dubbelbeläggning med en annan intagen under perioden den 30 maj 2022 till den 9 juni 2022. Tiden har uppgått till 11 dagar och har alltså understigit den i anvisningen angivna längsta tiden för placering i rum avsett för provisorisk dubbelbeläggning och är enligt Kriminalvården en begränsad period.

AA fick tillfälle att kommentera remissvaret.

¹ CPT/Inf (2015) 44, Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards.

² JO:s beslut den 22 april 2021, dnr O 10-2019 [rätteligen O 19-2019, JO:s anm.].

Bedömning

Kriminalvården har i sitt yttrande redogjort för relevant rättslig reglering.

Av utredningen i ärendet framgår att AA den 30 maj–9 juni 2022 delade cell med en annan intagen i häktet Växjö. I cellen fanns en säng och en madrass på golvet som de två intagna fick turas om att sova på.

En intagen har enligt häkteslagen rätt att placeras i enrum. Två eller flera intagna får emellertid placeras i samma rum om det är nödvändigt av utrymmesskäl eller någon annan särskild anledning. Av 3 § förordningen om utformningen av häkten och polisarrester följer att ett förvaringsrum ska vara ändamålsenligt utrustat för den intagnes behov och att det bl.a. ska finnas säng.

Jag har tidigare framhållit att om en cell ska användas för dubbelbeläggning måste den vara utrustad för två intagna. Det är t.ex. inte acceptabelt att intagna sover på madrasser som placeras på golvet eller i tälsängar. Först när dessa förutsättningar föreligger kan Kriminalvården sägas upprätthålla en verkställighet som innebär att de intagna bemöts med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de svårigheter som är förenade med ett frihetsberövande. (Se JO 2021/22 s. 261, dnr O 19-2019.)

Enligt min mening innebär regleringen i den nyss nämnda förordningen att det ska finnas en säng åt vardera intagen i en cell som är dubbelbelagd. Det är uppseendeväckande att en intagen har tvingats att sova på en madrass på golvet. Häktet Växjö förtjänar kritik för att cellen som AA delade med en annan intagen inte hade två sängar.

Som redovisats i remissvaret anges i 1 kap. 17 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om häkte att det inte behöver finnas en säng i en intagens bostadsrum om det saknas ordinarie bostadsrum på grund av platsbrist. Förordningen om utformningen av häkten och polisarrester ger dock inte möjlighet att göra avsteg från den utrustning som enligt 3 § ska finnas i ett förvaringsrum förutom i de fall den intagne som ska vistas där är berusad, våldsam eller sjuk. Detta framgår uttryckligen av tredje stycket i bestämmelsen.

Kriminalvården får enligt 6 § andra stycket förordningen meddela närmare föreskrifter för tillämpningen av densamma. En grundläggande princip för normgivning är att myndighetsföreskrifter inte får stå i strid med gällande lagar och förordningar, dvs. en överordnad reglering. Jag kan inte se det på annat sätt än att den aktuella föreskriften står i strid med 3 § förordningen och att myndigheten alltså har överträtt sin föreskriftsrätt.

Jag bedömer att det är nödvändigt att Kriminalvården snarast ändrar 1 kap. 17 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om häkte, på så sätt att de överensstämmer med förordningen. Det är positivt att även myndigheten enligt remissvaret menar att det ska finnas en säng per intagen när ett rum delas av två intagna och att föreskrifterna i den delen behöver förtydligas.

Det som i övrigt har kommit fram i ärendet ger inte anledning till några ytterligare åtgärder eller uttalanden från min sida.

Ärendet avslutas.

Katarina Pålsson

Ärendet har föredragits av Maria Jacobsson. Byråchefen Catrine Björkman har deltagit i beredningen.